

מה ענו למנ

♦ **על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה** ♦ **מנקר תלמיד חכם מסתובב בין קהילות ישראל ומערער על המסורת בדבר מיקומו של גיד הנשה** ♦ **עם הגיעו לפראג, נעמד מולו רבנו הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצוק"ל, ומוכיח בהוכחה ניצחת כי דבריו בטלים** ♦ **דורות שלמים מפליאים על הוכחתו של רבי יהונתן, אשר לכאורה היא חסרת פשר ומובן, ומנסים לישיבה בכה וכה** ♦

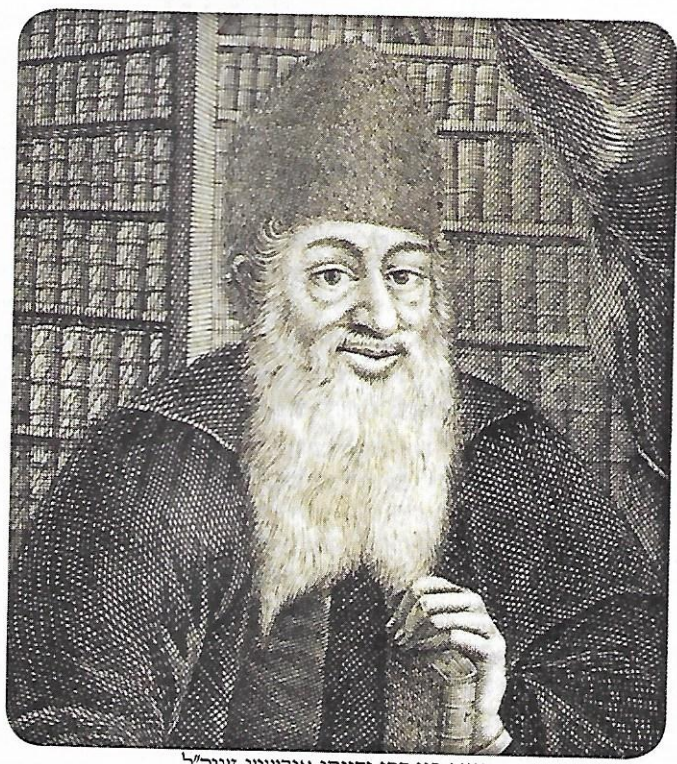
♦ הרב ב. חמד ♦

שמועה מסעירה הייתה מהלכת בשער בת רבים וגרמה למבוכה רבתי: האם אכן כלל ישראל טועה זה שנים רבות בכוונתו המדויקת של הפסוק בפרשת השבוע (בראשית לב, לג): "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בקף ירך יעקב בגיד הנשה"? האם זה דורי דורות שאנחנו ואבותינו לא יודעים את מהותו ומיקומו האמיתי של גיד הנשה? האם השוחטים והבודקים מנקרים את הגיד הלא נכון - בעוד שהגיד הנשה האסור באכילה עולה על שולחנם של בני מלכים?

'מנקר אחד בעל תורה' שגשתבש בדעתו

מזועזע להעלות כך על הדעת. אך זו בדיוק הייתה השמועה שהסעירה את כלל ישראל לפני יותר ממאה וחמישים שנה. תלמיד חכם אחד, שבמקצועו היה מנקר, ואף היה מזומנה מאוד במלאכתו, הסתובב בערי ישראל, הקהיל קהילות בקול רעש גדול וטען בנחרצות כי טעות נוראה מצויה בקרב שומרי התורה והמצוות והם אינם יודעים לזהות נכון את גיד הנשה.

הנה כך מספר זאת רבינו יהונתן אייבשיץ, בספרו הנודע 'כרתי ופלט' ('כרתי' סימן סה): "והנה בזמני היה מנקר אחד אפילו בעל תורה ומומחה למאד, ונשתבש בדעתו לומר על גיד אחד שהוא הגיד האמיתי, ועד היום הוזה טעינו נחנו ואבותינו, בגיד, שאינו גיד שאסרה התורה. והיה הולך ושב בכל ארץ אשכנז, ומרעיש חבריו". אותו אדם 'שגשתבש בדעתו' והסתובב במרחבי מדינות אשכנז הגיע

ציור פני רבי יהונתן אייבשיץ זצוק"ל

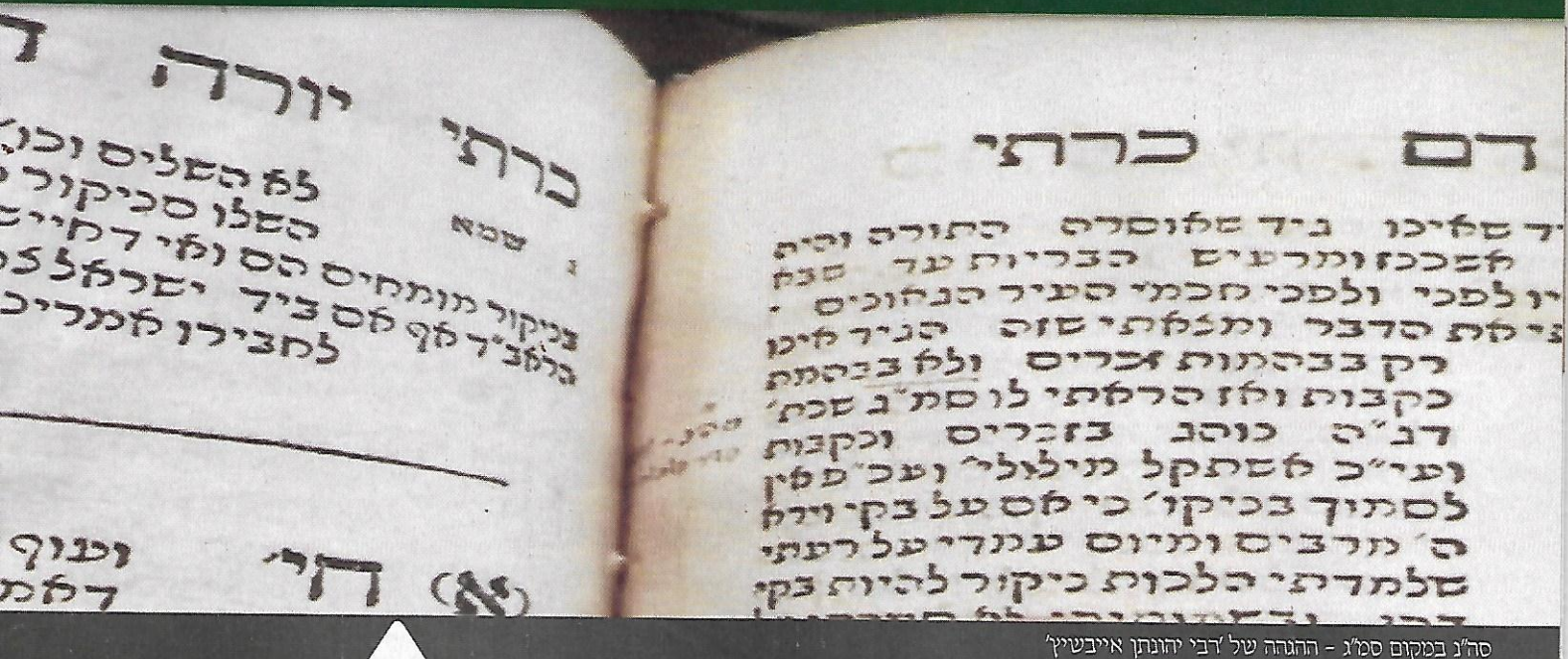
גם לעיר פראג, מקום בו ישב רבי יהונתן אייבשיץ על כיסא הרבנות. עם בואו הוא נקרא תיכף ומיד להציע את דבריו בפני אסיפת חכמי ורבני העיר שהתכנסה בכדי לשומעו ולדון בדבריו. בראש אסיפה זו ישב רבי יהונתן אייבשיץ, רב העיר, כשהוא מוכן ומזומן להשיב מלחמה שעה ולהעמיד את הדת על תילה.

רבי יהונתן בדק ומצא שאותו גיד עליו מצביע המנקר - כביכול הוא גיד הנשה ולא אחד - מצוי רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות. כך בכך הביא אתו רבי יהונתן אייבשיץ אל האסיפה את הספר 'סמ"ג' - 'ספר מצוות גדול' של רבינו משה מקוצי. לאחר שאותו מנקר סיים להרצות בפני הרבנים את גרסתו על גיד הנשה, פתח רבי יהונתן והציב לו שאלה רטוריות: לדברך שמדובר בגיד מסוים, השונה מהמסורת המקובלת, וזהו גיד המצוי רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות, מה תעשה ביום שידובר לך מדברי הסמ"ג שם נאמר להדיא שגיד הנשה נזהג בזכרים ובנקבות?

לשמע השאלה המפתיעה נעתקו המילים מפיו של המנקר. לא היה לו מה להשיב על טענה ניצחת זו המסכנת את המציאות הגלויה לעין כל עם ההלכה הקדומה שמופיעה בסמ"ג, והוא נאלץ למלא פיו מים. שתיקה כהרדאה כי אכן שקר דיבר עד כה. באותו רגע הוכרעה המערכה על קדושת שולחן ישראל ונסתם פי המלעיזים שביקשו להוציא שם רע על מסורת הכשרות המסורה לנו מדור לדור.

וכך מספר זאת רבינו יהונתן אייבשיץ: "עד שבא לפראג, והציע דבריו לפני, ולפני חכמי העיר הגאונים. ואני חקרתי ובדקתי את הדבר,

זר המערער?

ס'ה"ג במקום סמ"ג - ההנהגה של 'דבי יהונתן אייבשיץ'

קורא המשכיל והתבונן!

הזכחה לכך הוא מביא מדברי רבינו יהונתן הלל, שבוודאי לא התכוון לסמ"ג אלא לדברי ספר החינוך, והנה מתברר שטעה בהבנת כוונתו. [אגב, גם רשכבה"ג מרן הגדא"ל שטינמן זצוק"ל היה רגיל לומר כי אין מי שימלט ממנו השגיאה, והיה מביא כדוגמה עניין זה, וכדלהלן, ראה 'כאיל תערוג', קניין תורה אות כג.]

פותח המגיד הווילנאי וכותב כי הדברים בשם הסמ"ג אינם מופיעים בסמ"ג; אף לא בספר סמ"ק של רבינו יצחק מקורביל, מבעלי התוספות; ולמעשה הם אינם מופיעים בשום פוסק: "הנה נתנו לבנו לתור אחר מקור הדברים האלה בסמ"ג (חלק לא תעשה, סימן קלט) אשר שם נתבאר דיני גיד הנשה, בקשנו שם ולא מצאנו שום רמז וזכרון דברים מזכרים ונקבות, יגענו לבקש ולחפש בסמ"ק, כי אמרנו אולי משגה ושטות סופר הוא 'סמ"ג' במקום 'סמ"ק' גם שם לא הונח לנו כי לא יזכר ולא יפקד שמה ענין זכרים ונקבות בדיון זה; לא מנענו לבנו מלבקש בספרי הפוסקים עם יגיעה רבה וחיפוש רב, אבל כאשר הלכנו כן באנו, יגענו ולא מצאנו לשון זה 'גיד הנשה נהג בבהמות זכרים ובבהמות נקבות' בשום פוסק."

על כדרכו, ממשיך המגיד הווילנאי, צריך לומר שכונתו הייתה על המובא בספר החינוך [מצווה ג, ויש שהוסיפו לפי זה, כי טעות סופר נפלה שם, ובמקום 'סמ"ג' היה צריך לומר 'ס'ה"ג', דהיינו: ספר החינוך

ג]. אלא שאם כן, ניאלץ לקבוע כי טעות נפלה לו לדבי יהונתן בהבנת כוונת החינוך:

"אבל האמת עד לעצמו כי אולי היתה כוונת הגאון ז"ל על ספר המצוות של החינוך שכתב (בסדר וישלח כדיני גיד הנשה) בלשון זה: 'ונהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות'. ועלתה על מחשבתו שכונת החינוך הוא שמצוה זו נהגת בבהמות זכרים ובבהמות נקבות. אולם שגיאה גדולה היא מאוד, כי כוונת החנוך הוא שמצוה זו נהגת אצל אנשים ונשים, דהיינו זכרים ונקבות בני אדם. ולא מחשבות הגאון (רבי יהונתן, ב.ח.) מחשבותיו של החינוך לומר שדין זה נהג בזכרים ונקבות בהמות, שהרי כמעט אצל כל מצוות לא תעשה, כמו חמץ ושבת והרבה כמוהם, כותב לשון זה: נהגת מצוה זו בזכרים ונקבות."

מסיים המגיד את דבריו במסר נוקב: "ומעתה ישא כל אדם קל וחומר בעצמו: אם תנינים גדולים כאלה הועלו בחכי השגיאות, מה יעשו דגי הרקק כמוני להנצל מהם. לכן ראוי לחבב מאד מאד החכם שאמר: מקבל אני האמת ממי שאמר, ובשווא קצתי! והשם ינחני בנתיבות האמת והצדק כי באלה חפצתי."

ונצדק קודש: יישובו של מרן החתם סופר

והתעלומה הזו ממשיכה ומסעירה את תופסי התורה שבכל דור.

והשיב... לב אבות על בנים

מסורת מדהימה המקובלת מפי תלמידו המובהק של מרן החתם סופר, הגאון רבי ישראל אפרים פישל סופר, רבה של העיר נאנאש שבהונגריה ומחבר הספרים 'אפסי ארץ', שהיה נוכח בשעת מעשה בה החליט מרן החתם סופר לכתוב את פירושו המחודש [הנזכר במאמר] בכוונת רבי יהונתן אייבשיץ בעניין זה ולתרוצו מכל הקמים עליו.

"ארשום כאן מה ששמעתי כד הוינא טליא מפי מורי הרב יקותיאל יודא היילפרין

אב"ד נאנאש, ששמע מפי סבו בעל 'אפסי ארץ', תלמיד מובהק של מרן בעל חתם סופר, שהיה נוכח בשעת מעשה, בעת שבאו לספר לבעל חתם סופר כי בנו של הרב רבי יהונתן, המכונה 'בארוך אייבשיץ' חזר בתשובה, התלהב הוא מאוד. ואמר: אם כן מצוה לתרוץ את דבריו הפלואים של בעל 'כרתי ופלתי', [ואז כתב את תשובתו]". ('אור המאיר' לדא"מ היילפרין, פרשת וישלח) הרחבה לפרשייה סתומה זו - אודות 'בארוך אייבשיץ' - הלא הוא רבי בנימין זאב וואלאף אייבשיץ, שחזר בתשובה שלמה בסוף

ימיו, הביא הגאון רבי נתן גשטטר זצוק"ל (בספרו 'שיחות מלווה מלכה ח"א עמוד עג):

"מספרים שרבי אברהם בינא הגיע פעם למרן החתם סופר לבקרו, ובתוך הדברים סיפר להחתם סופר, דהנה הגה"ק הרבי ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל, היה לו בן שהיה עשיר גדול, ועל ידי עושרו הגדול נתחבר לפריצים והשרים, והמלך קירב אותו מאד והכתירו בתואר הברון אייבשיץ, והדבר השפיע עליו שלא לטובה, באופן שאינו מתאים לבנו של רשכבה"ג הרבי ר' יהונתן.

"וכעבור כמה שנים בא אליו אביו הרבי ר'

הרב שלמה מיכאל נעקעס זצ"ל

"ורבים תמחו על שגגה גדולה שיצאו מהשליטים", פותח מרן החתם סופר וכותב בתשובתו (יו"ד סימן טז) את התימה הגדולה שיש בדברי הכרתי ופלת, "דסמ"ג מיירי שנוהג בזכרים ישראלים ונקבות כדרכו בכל המצוות לכתוב כן, אבל מהגיד לא מיירי אם הוא הנמצא בזכרים ונקבות אי לא". מרן החת"ס כה חושש לטעות זו, עד כדי כך שהוא מעלה צד שיש מקום לדון שאם מה שהשיבו למנקה אינו אלא טעות, וממילא שמא יהיה ראוי להחמיר בדברי אותו מנקה ולא לאכול גם את אותו גיד עליו הוא הצביע, שהרי ספיקא דאורייתא לחומרא: "וכיון שטעות נזרקה לפני הגאונים הנ"ל ודחה לזה בקנה נמצא דבריו קיימים ואין לאכול אחרדיים אא"כ נקרו מהם שני הגידים".

אפס כי מרן הגאון רבי שלמה קלוגר בספרו שו"ת 'טוב טעם ודעת' (מהדור"ק סי' ק) אינו מסכים עם פירוש זה: "דאין לפרש דברי אחרון בדרך פלפול ארוך, דאין דרך אחרון לדבר בדמיון". מלבד זאת, הוא מציין, שהאמת היא שלשון זה כלל אינו מופיע בסמ"ג, אלא בספר החינוך, ובו פשוט הכוונה היא על אנשים ונשים ולא על בהמות זכרים ונקבות.

טעות סופר?

הצעות שונות עלו לפתרון התעלומה, ורובם ככולם טוענים כי טעות סופר נפלה בדברי הכרתי ופלת. אכן לא מדובר בספר סמ"ג, אלא בספר הלכות אחר. ואנו כאן נעקוב בקצרה אחר הפתרונות השונים.

הפתרון שהבאנו לעיל: 'סה"ג' במשמעות: ספר החינוך ג, כבר טען עליו בעל 'תולדות אדם' שטעות גמורה היא לפרש כך. אם כי עדיין אפשר לומר שכוונתו הייתה לספר החינוך, ובאו דבריו במשמעות שנתן בזה מרן החתם סופר. אולם יש שטענו כי בוודאי ידע רבי יהונתן היטב שאין זה הפירוש הנכון, אלא שעם נכר תתברר ועם עקש תתפלל, ומזהות וברור שדברי המנקה חללו אינם נכונים, הוא בחר להשיב כסיל כאוולתו, בטענה שגם היא אינה נכונה אליבא דאמת. לתיאוריה זו יש כמה נקודות תורפה, ביניהם שהרי רבי יהונתן העיד שמדובר במנקה 'בעל תורה', וקשה לחשוב שתלמיד חכם 'אישתקל מילוליה' מטענה שכזאת.

פתרון נוסף הוא: 'סה"ג' במשמעות: ספר הלכות גדולות, לחד מן קמאי רבינו שמעון קיירא, שם אכן נאמר על גיד הנשה: "ומשקליה לדבר וניקבא", הרי שיש לנקר את הגיד גם בבהמות נקבות. פתרון זה העלה הגאון רבי אברהם שמעון טרייב, רבה של קיידאן ותלמידו של רבינו חיים מוולאז'ין. וכך הוא כותב בהערותיו לספר 'הלכות גדולות': "לשווא הרעיש התולדות אדם... ושוויה להכרתי ופלתו טועה שגיאה מגונה כזה, מעתה יראה כי בכרתי ופלתי צריך לומר: סה"ג". אפס כי המהרש"ם מבערזאן בספרו 'דעת תורה' (יו"ד סי' סה) כתב בשם בנו כי הפתרון אינו נכון, שכן כוונת בעל 'הלכות גדולות' היא לכינוי הגידים עצמם: גידים זכרים וגידים נקבות.

המשך מעמוד 47

אלא שבמסקנת דבריו קובע מרן החתם סופר נחרצות: "ואני אומר דברי חכמים קיימים". וכאן מפליא מרן החתם סופר בהברקה עילאית להסביר את עומק כוונת רבי יהונתן אייבשיץ, שבוודאי הבין לנכון שאכן הכוונה היא שגם אנשים וגם נשים מחויבות באיסור זה. אלא שדין זה עצמו מהווה הוכחה מיניה וביה כי הוא נוהג גם בבהמות זכרים וגם בבהמות נקבות.

הא כיצד?

לשון איסור התורה הוא: 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה'. לכאורה, גם כאן עלינו לדרוש את דרשת חז"ל הממעטת: 'בני ישראל ולא בנות ישראל' (ראה חגיגה טז, ב: "דבר אל בני ישראל וסמך, בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות") והאיסור לא ינהג בנשים? אולם מאידך חז"ל גם קובעים שהורשו אנשים ונשים לכל איסורי הלא תעשה שבתורה. היכי לירייניה להאי דינא? האופן ליישב שני כללים סותרים אלו הוא, שבאופן שיש סברא לחלק בין אנשים לנשים אנו אכן מחלקים, וכשאין סברא כזו לא מחלקים.

משכך טוען מרן החתם סופר שהוא העומד בבסיס סברתו של רבי יהונתן אייבשיץ: אילו גיד הנשה היה נמצא רק בבהמות זכרים ולא בבהמות נקבות, הייתה סברא לומר שכיזא בזה גם החיוב לא יהיה אלא באנשים ולא בנשים. ומזהות ואיסור זה נוהג גם בנשים, הלא על כרחין שאין סברא לחלק כנ"ל, מה שמביא אותנו ממילא למסקנה שגיד הנשה קיים ומצוי גם בבהמות נקבות!

מרן החתם סופר זצוק"ל

שראוי לעלות בפרשת התוכחה. ומרן החת"ס התפעל מאד שהברון אייבשיץ התוודע כך ברבים". (וראה כשו"ת מחנה חיים ח"ג א"ח טז) אם נצרף שתי שמועות אלו, נוכל לשער שהתשובה כשו"ת חת"ס המופנית לחכם בשם 'רבי אברהם', מבלי לפרט מי הוא (ראה בספר 'אשים בתשובות חת"ס' שכתב שאין ידוע מי הוא הנמען בתשובה זו), שהמדובר הוא אכן ברבי אברהם בינגא, שאליו ממען מרן החת"ס את תשובתו להצדיק את דברי רבי יהונתן, אביו של 'הברון' ששב לכור מחצבתו דרך אבותיו.

יהונתן בחלום הלילה, וביקש ממנו שיחזור בתשובה, ולא ישוב עוד לכסלה הזאת, ואכן כרכות הימים חזר בתשובה, ונעשה ירא שמים אמיתי. וסיפר רבי אברהם להתח"ס, שהברון אייבשיץ היה פעם בבית הכנסת שלו, וכשקראו פרשת תוכחה (בפרשת בחקותי או בפרשת תבוא) הכריזו הגבאים: 'עמוד מי שירצה. ואף אחד לא רצה לעלות לתורה בפרשת הקללות. והיה מעין בזיון להספר תורה, והברון אייבשיץ (אחר חזרתו בתשובה. כ.ח.) ניגש לבימה, והכריז בקול רם: יודע אני בעצמי שלא התנהגתי כראוי, ואני הוא זה

עוד מגדולי ישראל עסקו בנידון זה בפלפולא דאורייתא, הן כלפי טענת המנקר והן כלפי תשובת רבי יהונתן אייבשיץ. רבים פלפלו בהכנות לשונותיהם של הראשונים בעניין זה לכאן ולכאן, אלא שאין זה המקום להאריך בהיבטים ההלכתיים והלמדניים של סוגיה עמומה זו.

מצווה לפרסם: קושיא מעיקרא ליתא!

תפנית משמעותית מאד בפרשייה זו נרשמה בחודש תשרי של שנת תר"צ.

בחודש זה יצאה לאור בירושלים חוברת היוכל של המאסף התורני 'שערי ציון'. שם, תחת הכותרת 'הצדיקו את הצדיק' כותב רבי שלמה מיכאל נעכעס, מצאצאי הגר"א ומרבני לוס אנג'לס, את הדברים הבאים: "בעניין ה'טעות' המפורסם של רבינו הגאון ר' יהונתן זצ"ל בענין גיד הנשה, שכתב בספרו 'כרתי ופלתי'... ותפסו על זה את הגאון ר' יהונתן שטעה בלשון הסמ"ג..."

במאמרו, טוען הרב נעכעס כי בידו התשובה האמיתית לנידון זה – תשובה ההופכת את הדיון כולו לבטל ומבוטל מעיקרו: "ופתרון החידה מצאתי, כי אצלי נמצא ספר 'כרתי ופלתי' שהדפיס הגאון ר' יהונתן ז"ל בחייו (אלטונא תקכ"ג) ויש בו כמה הגהות מעצם כתב יד קדשו ז"ל. (לקמן נעמוד על פרט זה. כ.ת.) ובמקום הזה (בסימן סה) אצל התיבות 'ואז הראתי לו סמ"ג' העביר הגאון ז"ל המחבר קו על תיבת 'סמ"ג' והגיה בזה הלשון: 'סה"ג', והוא ראשי תיבות: 'סדר הלכות נקוד'. שבאמת שם נמצא דהגיד הנשה נמצא בזכרים (שוורים) ונקבות (פרות). וסדר תלונת התופסים את הגאון ר' יהונתן ז"ל שטעה בשגיאה גסה כזו אשר זיל קרי בי רב היא, ועל שלא עיינו בפנים הסמ"ג לראות כי לא נמצא הלשון הזה בזכרים ונקבות בענין גיד הנשה בנו גם פלפולים שלא מן הצורך, וכבוד הגאון ר' יהונתן ז"ל במקומו מונח. ומצווה לפרסם זאת."

לא נחה דעתו של הרב נעכעס והוא חוזר ומפרסם זאת שוב, בחודש ניסן תר"צ. במאסף התורני 'הפרדס' (ח"ד גליון א, סימן י) כשהפעם הוא נותן לזה את הכותרת 'מצווה לפרסם'.

תגלית זו הרעיש את עולם התורה, ומלקטים חשוכים ציטטו את הידיעה הסנסציונית המגלה לנו את דעתו של רבי יהונתן אייבשיץ עצמו המעיד בכתב ידו כי טעות סופר נפלה כאן. כך, למשל, ניתן למצוא הפניות לדברי הרב נעכעס בספרים הידועים של אותה העת 'תורה שלמה', 'פרדס יוסף' ועוד רבים וטובים. למעשה, כמעט כל אלה שעסקו בעניין זה מני אותו היום והלאה ראו בכך 'סוף פסוק' לדיון הארוך: רבי יהונתן מעולם לא הציג כזה סמ"ג; מעולם לא נכתב הלשון 'נוהג בזכרים ונקבות', אלא נכתב להדיא שוורים ופרות, ועל ישראל שלום.

סדר הלכות ניקוד?

אלא שכעיה 'קטנה' העיבה על חגיגות התגלית: אין ספר כזה העונה לשם 'סדר הלכות ניקוד'. [שהם פתרון התיבות 'סה"ג', לדידו של הרב נעכעס]

כך שאלו שקראו את דברי הרב נעכעס וביקשו לראות בעיניהם את הספר ממנו הביא רבי יהונתן אייבשיץ את ראייתו, לא ידעו להיכן לפנות. אך גם על זאת נמצא איכשהו מענה הגון: יש ספר בשם 'סדר הניקוד', כך שאפשר לומר שהרב נעכעס שגה בפתחת הראשי תיבות, אולם עצם הדבר עדיין נכון.

הנה כך כותב הגאון רבי ישכר דוב גולדשטיין בספרו 'ליקוטי הערות על שו"ת חתם סופר' (שם): "אולם אין ספר בשם זה. אך נמצא ספר בשם 'סדר הניקוד' לרש"י עם פירוש בעל העיטור, ונדרס בוויניציאה בשנת שס"ו. וכן נמצא ספר בשם זה מר' יעקב ב"ד יוזיפא סודריינה כ"ץ, המוזכר בסוף שו"ת הרא"ש, ונדרס גם כן בוויניציאה, בשנת שצ"ה."

המעניין הוא שכבר שלושים שנה לאחר פרסום התגלית, ועדיין הרב נעכעס בחיים, מופיע במאסף התורני 'תלפיות' (חלק ד) מאמר בו הרב ישעיה אפשטיין טוען כלפי הרב נעכעס, בלי להזכיר את שמו, שהפענוח אינו מדויק, והאמת היא שצריך לומר: סה"ג, ולא סה"ג,

לא היה במחזורותינו!

ידוע שמרן הגר"ד בעננים זצוק"ל שלח את ועד הכשרות של העדה החרדית שישאלו אותו. בשאלות סת"ם שאלו אותו כל גדולי הסופרים שבירושלים כי יחידים בדור ידעו לענות בשאלות אלו. גם מרן הרב מבריסק זצוק"ל שלח את שאלותיו אליו. סיפר הגאון רבי זאב שפירא שליט"א, שהייתה פעם שאלה חמורה שמרן הגר"ד התלבט עם בנו הגדול הגר"ד זצוק"ל והחליטו ששניהם ילכו אל רבי הירש פסח ותשובתו הניחה את דעתם. יש שתי גרסאות בבריסק, מה בדיוק אמר מרן הגר"ד? כשיצאו מביתו. יש גרסה שאומרת שהוא התבטא: "לא היה כזה במחזורותינו", ויש גרסה שאמר "היה כזה אחד במחזורותינו", כאשר כוונתו לדיון דבריסק, הגאון רבי שמחה זליג ריגר זצוק"ל ה"ר.

יש לנו מכתב שכתב לנו הרב מנחם פרוש זצ"ל, כשהמותי הרבנית רוזובסקי ע"ה כתו של רבי צבי פסח נפטר, בו הוא מספר, שבמערכה של גיוס בנות מרן הרב מבריסק רצה פסק הלכתי על זה ושלח את הרב מנחם פרוש שישאל את רבי צבי פסח. הוא רשם את השאלה וכשבא הוא תיאר את השאלה ועל זה אמר את הפסק כשהוא מתבטא ככה: "אם בתי צריכה להיות תחת סמכות פלוני (וכאן נקב בשמו של אחד משרי הממשלה, שהיה יהודי שומר תומ"צ) זה גם אסור! לבת ישראל אסור להיות תחת סמכות של מישור אחר!" זה היה הפסק שאותו קיבל מרן הרב מבריסק.

הגר"י הקד' שליט"א חוזר שוב לפתיחת דבריו: "יש אינספור עובדות על כוח הפסק וההוראה שלו, אבל בעצם כל העוצמה הייתה שקידה, הוא לא מש מהלימוד. חותני מרן הגר"ש סיפר לי שדיבר פעם עם מרן החזו"א, והוא אמר לו על הגר"צ"פ: 'הוא הרי אדם של לימוד'..."

"הגר"א ויסבלום שליט"א סיפר לי, שאחת הבנות של הגר"צ"פ פראנק נפטרה בצעירותה, וכששב מההלוויה ראו אותו ניגש, מוציא גמרא ולומד בשקידה עם גישמאק. כולם התפלאו, הרי אסור בלימוד, כשסיים אמר להם 'אתם לא מבינים, שהגענו הביתה חשבתני שאני מתמוטט, זה היה עובדי פיקוח נפש! הלימוד אצלי הוא משיב נפש, עכשיו אני מתחיל באבלות'. היה גם סיפור שכאה אישה עגונה ורצו לסלקה, אך הוא אמר, 'מה היא אשמה שאנחנו במצב כזה כעת?'"

■ ראש הישיבה שליט"א זוכר אותו עוד לפני כניסתו למשפחה?

למעשה, אני נכנסתי למשפחה אחרי פטירתו, אבל זכיתי להיות אצלו כמה פעמים קודם. בין השאר במסגרת משלחת של בני הישיבה דפוניכו' שבאו לדון עמו בנושא מסוים שעמד אז על הפרק.

והגאון ראש ישיבת גרודנא שליט"א מסיים: "אנחנו צריכים לזכור שהוא היה שייך לדור אחר, וגם המושגים היו אחרים. תמיד ציינו שמלבד גדלותו התורנית הוא היה 'חכימא דיהודאי', וגם את זה ירש ממרן הגאון רבי שמואל סלנט זצוק"ל שלמעשה היה ממשיכו כהוראה. שישים שנה לפטירתו זה ציון דרך משמעותי, ובמה גדולה היא חובתנו להתבונן על ההרים, ולקחת מוסר על אודות שקידת התורה ועמלה."

תפארת יהונתן

ש"ת וחדושי תורה ופלאות בסוגיות הש"ס, אשר הניח
אחריו נרבה כבוד אדוני חסי מורי ורבי ה"ה הרב הגאון
המובהק חריף ובקי צדיק מפורסם החסיד האמיתי עשרת
תפארת ישראל מוה"ר יהונתן אייבשיץ זצלה"ה
הרב אביד בקי לאשיץ

ספרו של רבי יהונתן אייבשיץ השני - אב"ד לאשיץ

המשמעות של זה היא 'ספר הלכות גדולות'.

אלא שכבר בגיליון הבא נזעק הרב נעכעס, תחילה לכל על כך שאין זה מהנימוס שלא אמרו דבר בשם אומרו, שהוא זה בעל התגלית. אולם עיקר טענתו באה על הפענוח החדש של הרב אפשטיין, ולדבריו, בהגהה של רבי יהונתן אייבשיץ עצמו יש את הפענוח של הראשי-תיבות: "במטותא, הלא ה'כרתי

ופלתי" עם כ"ק הרבי ר' יהונתן אצל, וכתוב בפירושו 'סדר הלכות ניקור' ולא ספר 'הלכות גדולות', ואין 'אמר שלא קראתי ההגהה בדיוק' בשולי הגיליון כותבת המערכת, כי הרב נעכעס צידד למכתבו צילום אוטנטי של ההגהה כפי שיצאה מתחת ידו של רבי יהונתן אייבשיץ, והדברים מאומתים!

ניתן ללמד זכות על הרב אפשטיין שהציע פענוח משלו, שכן במאמרו של הרב נעכעס לא התחדדו הדברים שבהגהה גם מובא פענוח ראשי התיבות. אולם ברור שלאחר שהתברר והתלבנו הדברים שבלשון ההגהה נאמר במפורש שמדובר בספר 'סדר הלכות ניקור', הרי שאין לומר שהכוונה היא לספר 'סדר הניקור'. ועם זאת, ייתכן שרבי יהונתן היה מכנה את 'סדר הניקור' בשם 'ספר הלכות ניקור', ועדיין צ"ע.

הפרשייה הגיעה אפוא למבוי סתום למחצה: מהו, יש הסבורים שטעות נפלה תחת ידו של ה'כרתי ופלתי', יש המצדיקים את הצדיק בדרכים שונות ויישבים שונים, ויש הסבורים שקושיא מעיקרא ליתא. כאמור, מאז תגליתו של הרב נעכעס, קנתה תפיסה זו מקום של כבוד בספרות התורנית.

אלא שלפני שנים לא רבות, מתהפכת הקערה שוב על פיה.

מי הוא 'רבי יהונתן אייבשיץ' בעל ההגהה?

על מדפי ספריית האוניברסיטה שבעיר לוס אנג'לס, בדרום מדינת קליפורניה, שוכן לו ספר 'כרתי ופלתי' במהדורה הראשונה, אותו הדפיס מחבר הספר, רבנו הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצוק"ל, בחיי חיותו. ספר זה, על חלק יורה דעה שבשולחן ערוך, שנדפס בעיר אלטונה בשנת תקכ"ג, הוא הספר היחידי אותו רבי יהונתן הספיק לראות עולה על מזבח הדפוס. זמן קצר לאחר מכן, בסוף שנת תקכ"ד, נתבקש רבי יהונתן בישיבה של מעלה, ויתר ספריו נדפסו רק לאחר פטירתו.

עותק ספציפי זה, הוא אשר היה ברשותו של הרב שלמה מיכאל נעכעס, ולדבריו, עותק זה היה העותק האישי של רבי יהונתן אייבשיץ בכבודו ובעצמו, ויש בו הגהות שנכתבו בכתב יד קדשו ממש, ואחת מהן - הלא היא ההגהה הנזכרת, המסיימת בקול ענות חלושה את הפולמוס הרחב, שלמעשה מתברר שמעולם לא התחיל - אליבא דהגהה זו.

אלא ששמונים וחמש שנה לאחר פרסומו של הרב נעכעס - לפני חמש שנים, בשנת תשע"ו, יצא אחד מטובי בניה של ארה"ב התורנית למסע חיפוש אחרי עותק זה בכדי לראות בעיניו את הגהות המיוחדות של רבי יהונתן אייבשיץ. נודע לו כי הספר, כמו רוב ספרייתו של הרב נעכעס, מצוי בספריית האוניברסיטה המקומית, ושם התברר כי הטופס המדובר אכן קיים ומצוי על מדפיה.

אלא שכנגדל הציפייה כך גדל האכזבה: כשם ששני יוסף בן שמעון יכולים לדור בעיר אחת, כך ההיסטוריה היהודית יודעת כי שני רבי יהונתן אייבשיץ פיארו את כותל המזרח של דברי ימי עמנו. הראשון, והידוע מביניהם, הוא רבי יהונתן אייבשיץ, מגדולי פוסקי ההלכה של יהדות אשכנז, שכאמור נפטר בשנת תקכ"ד. השני, הוא נכד אחיו, שגם נשא את השם רבי יהונתן אייבשיץ, אלא שהוא היה מרכניה של העיר לאשיץ בארץ פולין, יליד העיירה קוצק וחסידיו של האדמו"ר החידושי הרי"ם מגור, והוא נפטר בשנת תרע"ז, כמאה וחמישים שנה לאחר דודו.

ומתברר, כי הספר 'כרתי ופלתי' שהיה ברשותו של הרב נעכעס אכן הודפס בחיי מחברו, רבי יהונתן אייבשיץ הראשון, אולם הוא היה שייד דווקא לרבי יהונתן אייבשיץ השני! דבר זה רשום במפורש על שער הספר: "הספר הנחמד שייד להרב החריף ובקי משנתו זך ובקי סוע"ה מעלת הגאון הגדול קש"ת מוה"ר יהונתן אייבשיץ הגאב"ד לאשיץ". על שער הספר מצויה גם חתימתו של רבי יהונתן אייבשיץ - השני - גופו, ואכן הספר מלא בהגהות ובהערות, שהשוואה מהירה לכתב ידו של רבה של לאשיץ היוצא ממקומות אחרים, מעלה במפורש כי מקולמוסו יצאו הגהות אלה שבשולי הגיליון. הוא ולא אחר, הוא ולא דודו הגדול.

מכיוון שכן, אין כל משמעות להגהה זו יותר משאר מיני פתרונות והצעות שעלו כמשך הדורות, כל עוד ואין מדובר בתיקונו של המחבר בעצמו, כפי שחשב הרב נעכעס. וההשערה של המגיה, אחיינו של רבי יהונתן, שוות ערך לכל היותר להגהות של אחרים מחכמי הדורות שהעלו אף הם רעיונות שונים לפתרון החידה, וכפי שתואר לעיל בהרחבה.

לפנינו אפוא 'שעות הדומות' מסוג מקורי ביותר, כשרבי יהונתן אייבשיץ ברכי יהונתן אייבשיץ התחלף לו, להרב נעכעס. אין לדעת מה הביא את הטעות, כשלמעשה זהות הכותב מופיעה להדיא על שער הספר. ייתכן שהרב נעכעס היה סבור כי בטרם הגיע הטופס לפולין הוא היה ברשות המחבר עצמו, וזאת בשל שהוא לא הכיר את כתיבת יד רבה של לאשיץ. ייתכנו אולי סיבות נוספות, אולם המציאות היא חדה וברורה: הדברים לא יצאו מתחת ידיו של מחבר כרתי ופלתי, רבנו יהונתן אייבשיץ ראשכנז.

הקערה מתהפכת אפוא פעם נוספת: אם גילוי של הרב נעכעס כביכול חתם את הדיון סביב התעלומה, הרי שהגילוי הנוכחי טורף את הקלפים מחדש, והדיון חוזר לשולחנם של כל יודעי דת ודין, למצוא מענה לתעלומה המעניינת שבדברי רבי יהונתן אייבשיץ. אדרבה, דווקא בשל כך שהאמת מתגלית, ייתכן שיהיה בכך בכדי להשלים את הברור ואולי יעלה ביד אחרים למצוא את הפתרון במקומות שעד כה לא חשבו עליהם.

[נציין, שתגלית מדהימה זו שמעמידה את בעל השמועה האמיתי לנגד עינינו, פרסם ר"י הכהן מיללער במאסף התורני 'המעין' (גיליון תשרי תשע"ו), בצירוף תצלומים משער הספר ומעצם ההגהה, כחמש למאמרים נוספים שביררו עניין זה (ר"ד מצגר בגיליון ניסן תשע"ה; ורש"י הבלין בגיליון תשרי תשע"ו). דבריהם אלו היו לנו לעיניים כתיבת רשימה זו.]

מתברר, כי הספר 'כרתי ופלתי' שהיה ברשותו של הרב נעכעס אכן הודפס בחיי מחברו, רבי יהונתן אייבשיץ הראשון, אולם הוא היה שייד דווקא לרבי יהונתן אייבשיץ השני! דבר זה רשום במפורש על שער הספר: "הספר הנחמד שייד להרב החריף ובקי משנתו זך ובקי סוע"ה מעלת הגאון הגדול בקש"ת מוה"ר יהונתן אייבשיץ הגאב"ד לאשיץ"